

І. Давиденко, Ю. Дудар, Т. Матвійчук

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Комплексне видання для підготовки до ЗНО

- теорія в таблицях
- тести
- літературний аналіз творів

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 821.161.2(075.3+079.1)

Д13

Рекомендовано до друку кафедрою іноземних мов за професійним спрямуванням та гуманітарних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій протокол № 2 від 10 жовтня 2020 року.

Рецензенти:

І. В. Житар – канд. філол. наук, старший викладач кафедри українського ділового мовлення Національної академії Служби безпеки України;

Г. П. Краєвська – канд. філол. наук, доцент кафедри українознавства Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова.

Давиденко І., Дудар Ю., Матвійчук Т.

Д13 Українська література : Комплексне видання для підготовки до ЗНО : посібник / І. Давиденко, Ю. Дудар, Т. Матвійчук. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. 172 с.
ISBN 978-617-7910-94-6

Посібник призначений для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Він уміщує матеріал, зміст якого відповідає вимогам чинної Програми зовнішнього незалежного оцінювання та чинних навчальних програм з української літератури; ураховано всі зміни, що відбулися в Програмі зовнішнього незалежного оцінювання з української літератури, уведено нові твори, узагальнювальні таблиці.

Лаконічно й доступно подано довідковий матеріал з курсу української літератури, матеріал узагальнено для швидкого запам'ятовування, подано основні питання теорії літератури.

Особливою ознакою даного видання є конспекти-схеми, використання яких сприяє кращому розумінню учнями художнього тексту, розвиває уяву, активізує сприйняття великого обсягу матеріалу через лаконічно й стисло подану інформацію в зрозумілій графічній формі.

Посібник буде корисним учням шкіл, гімназій, ліцеїв та вчителям-словесникам.

УДК 821.161.2(075.3+079.1)

ISBN 978-617-7910-94-6

© Давиденко І., Дудар Ю., Матвійчук Т., 2021
© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

ПРОГРАМА ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	4
ХУДОЖНІ ЗАСОБИ МОВИ	6
ЛІТЕРАТУРНІ РОДИ ТА ЖАНРИ.....	17
ЛІТЕРАТУРНІ УГРУПОВАННЯ	24
ЛІТЕРАТУРНІ НАПРЯМИ Й ТЕЧІЇ	27
ЛІТЕРАТУРНІ ДИКТАНТИ.....	31
ПОРТРЕТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГЕРОЇВ	35
УРИВКИ НА РОЗПІЗНАВАННЯ	39
ТЕМАТИЧНІ ТЕСТИ.....	43
ТЕСТИ У ФОРМАТІ ЗНО	107
ТЕСТИ НА ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ МІЖ ЦИТАТОЮ ПРО АВТОРА (ЧИ ЙОГО ТВОРЧІСТЬ) ТА ПРИЗВИЩЕМ	138
ІНФОРМАЦІЙНІ ДОДАТКИ.....	144
ТАБЛИЦЯ ЗА ТВОРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗНО-2021	150

ПРОГРАМА ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

<p>» УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ</p>	<p>Історична пісня “Ой Морозе, Морозенку” Історична пісня “Чи не той то Хміль” Маруся Чурай “Віють вітри, віють буйні” Маруся Чурай “Засвіт встали козаченьки”, “Дума про Марусю Богуславку” Балада “Ой летіла стріла”</p>
<p>» ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА</p>	<p>“Повість минулих літ” (уривки про заснування Києва, про помсту княгині Ольги) “Слово про похід Ігорів” Григорій Сковорода “De libertate”, “Всякому місту – звичай і права”, “Бджола та Шершень”</p>
<p>» ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХІІІ – ПОЧ. ХХ СТ.</p>	<p>Іван Котляревський “Енеїда”, “Наталка Полтавка” Тарас Шевченко “Катерина”, “Кавказ”, “Сон” (“У всякого своя доля”), “І мертвим, і живим, і ненарожденним...”, “Заповіт” Пантелеймон Куліш “Чорна рада” Іван Нечуй-Левицький “Кайдашева сім’я” Панас Мирний “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Іван Карпенко-Карий “Мартин Боруля” Іван Франко “Захар Беркут”, “Чого являєшся мені у сні?”, “Мойсей”</p>
<p>» ЛІТЕРАТУРА ХХ СТ.</p>	<p>Михайло Коцюбинський “Тіні забутих предків”, “Intermezzo” Василь Стефаник “Камінний хрест” Ольга Кобилянська “Valse melancholique” Леся Українка “Contra spem spero!”, “Лісова пісня” Микола Вороний “Блакитна Панна” Олександр Олесь “Чари ночі”, “О слово рідне! Орле skutий!..” Павло Тичина “О панно Інно”, “Пам’яті тридцяти”, “Ви знаєте, як липа шелестить...” Максим Рильський “У теплі дні збирання винограду...” Микола Хвильовий “Я (Романтика)” Володимир Сосюра “Любіть Україну”</p>

	<p>Валер'ян Підмогильний “Місто” Юрій Яновський “Майстер корабля” Остап Вишня “Моя автобіографія”, “Сом” Микола Куліш “Мина Мазайло” Богдан-Ігор Антонич “Різдво” Олександр Довженко “Зачарована Десна” Андрій Малишко “Пісня про рушник” Василь Симоненко “Ти знаєш, що ти – людина?..”, “Задивляюся у твої зіниці...”, “Лебеді материнства” Василь Голобородько “Наша мова” Олесь Гончар “Модри Камень” Григій Тютюнник “Три зозулі з поклоном” Василь Стус “Господи, гніву пречистого...” Іван Драч “Балада про соняшник” Дмитро Павличко “Два кольори” Ліна Костенко “Страшні слова, коли вони мовчать”, “Маруся Чурай”</p>
<p>» ТВОРИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ</p>	<p>Іван Багряний “Тигролови” Євген Маланюк “Уривок з поеми”</p>
<p>» СУЧАСНИЙ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС</p>	<p>Загальний огляд, основні тенденції. Постмодернізм як літературне явище.</p>

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ МОВИ

Художні засоби мови – син. поетичні засоби мови, зображувально-виражальні засоби мови.

Різновиди художніх засобів:

1. Евфонічні (звукові повтори й звуконаслідування).
2. Лексичні (тропи).
3. Синтаксичні (стилістичні фігури).

ЕВФОНІЧНІ ЗАСОБИ

ФОНІЧНІ засоби – це засоби звукової виразності мови художнього твору. Евфонія (від гр. – милозвучність) – сукупність звукових явищ, що роблять мову милозвучною, мелодійною.

Основне навантаження передачі зображуваного лежить на словах тексту, але асонанс і алітерація виконують важливу допоміжну роль.

I. Звуковий повтор:

* **алітерація** – надмірне повторення однакових приголосних звуків з метою створення звукового образу зображуваного або посилення інтонаційної виразності мови. Напр., у Шевченка алітерація на **р** викликає уявлення чогось жорстокого, ворожого, і навпаки, алітерація на **ль** створює враження ніжності та лагідності:

1. *За кражу, за войну, за кров, –
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров!! (Т. Шевченко “Кавказ”).*
2. *Неначе ляля в льолі білій... (Т. Шевченко).*
3. *Сипле, стеле сад самотній.
Сірий смуток – срібний сніг... (В. Кобилянський).*
4. *Течуть із сосон золотисті смоли, як сльози (А. Малишко).*
5. *І голос сильний нам згори, як грім, гримить (І. Франко).*
6. *Ми дзвіночки, лісові дзвіночки, славим день... (П. Тичина).*

* **асонанс** – зумисно надмірне повторення голосних звуків з метою посилення милозвучності мови. У “Заповіті” Шевченка асонанс **о** допомагає відчутти широчінь і розлогість українського степу:

1. *Серед степу широкого (Т. Шевченко).*
2. *Ти вчиш любити все, що перемінне
І що незмінне, як незмінний світ... (М. Рильський).*
3. *Тече вода в синє море, та не витікає (Т. Шевченко).*
4. *Арфами, арфами... Йде весна запашина (П. Тичина).*

***какофонія** – немилозвучне (хаотичне) поєднання звуків мови; навмисне використовується з метою посилення гумористичного забарвлення творів:

Карл у Клари вкрав корали.

Клара у Карла вкрала кларнет.

II. Звуконаслідування (ономатопея) – імітація засобами мови різних позамовних звукових явищ з метою створити звуковий образ зображуваного.

– **пряме звуконаслідування**

*Серед рожевої куряви...плакали вівці: **бе-е... ме-е** (М. Коцюбинський).*

*А там дерева люлі, і все отак зозуля: **ку-ку!** (П. Тичина).*

– **непряме звуконаслідування** – імітація звукових явищ добором слів з однорідними звуками. Напр., у творі “Утоплена” Т. Шевченка за допомогою звуків с, ш, ц передається шелест очеретів:

Хто се, хто се по сім боці

Чеше косу? Хто се?..

Хто се, хто се по тім боці

Рве на собі коси?..

Хто се, хто се? (Т. Шевченко).

Паронімія – гра близьких за звучанням слів, коли випадкова схожість звуку використовується для створення нового смислового зв’язку.

І вже болить душа на дуб здубіла в цій чужаниці, чужбі, чужині (В. Стус).

На осіннім осонні відкривається тасмниця вічності.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ (ТРОПИ)

ТРОПИ (гр. – зворот мови) – слова та вислови, ужиті в переносному значенні.

ЕПІТЕТ – художнє означення, що підкреслює якусь властивість предмета чи явища й викликає до нього певне ставлення. Властивість викликати в уяві читача образні картини, емоційно впливати на читача зумовлюється багатозначністю слова. Епітет за своїм значенням є значно ширшим від граматичного означення, і їх не слід плутати. Напр.: 1. *Чорний костюм йому дуже личить.* 2. *У нього чорна душа.*

В усній народній творчості часто вживають до певного слова одні й ті ж епітети, що переходять з одного твору в інший. Їх називають **постійними**. Напр.: *тихі води, ясні зорі, зелене жито, широкий степ, холодна вода, барвінок хрещатий, квіточка рожева, травиця шовкова, червона калина, кінь вороний, сиза зозуленька, чорний ворон, козак молоденький, ньенька старенькая, славний козак, ясенькая зброя* тощо.

За способом вираження епітети бувають:

*** прикметниковий, дісприкметниковий епітет**

І заглядає сонце під повіки у тишині задуманих алей...

А вітер теплий, полудневий шепоче щось крізь сон рожевий (О.Олесь).

Йде весна запашна, квітами-перлами закосичена.; Арфами, арфами – золотими, голосними обізвалися гаї, самодзвонними (П.Тичина).

Страшні слова, коли вони мовчать.; Такі густі смарагдові слова/жили в тобі і вибухали з тебе (Л.Костенко).

Іде гроза дзвінка і кучерява/Садам зомлілі руки цілувать (Л.Костенко).

*** іменниковий епітет (трепет щастя)**

*** прислівниковий епітет (пес доброзичливо скривився).**

ПОРІВНЯННЯ – зіставлення двох предметів, явищ, подій тощо за їх спільним ознаками. Порівняння дає можливість дізнатися про невідомі нам риси, властивості чи ознаки предмета, події тощо. Як і епітет, викликає певні емоції, несе в собі якусь оцінку явища чи предмета.

Мов водопаду рев, мов битви гук кривавий,

Так нашу молоти гриміли раз ураз (І.Франко).

Порівняння бувають:

I. Прості й поширені.

Прості, коли порівнюваний предмет зіставляється з іншим, який тільки називається (*хлопець міцний, як дуб, швидкий, як вітер*) або стисло описується (*міцний, як дуб, що вистояв не одну бурю; швидкий, як буйний, легкокрилий вітер*).

Поширені (розгорнені) порівняння, коли досить докладно й широко зіставляються події, предмети або явища. (*І. Нечуй-Левицький “Микола Джеря”*).

II. За формою вони бувають **прямими й заперечними** (негативними). Пор.: *дівчина, як зоря; то не зоря – то дівчина.*

Граматично порівняння може виражатися:

• **порівняльним зворотом**, коли порівняльна частина речення починається сполучниками *наче, неначе, ніби, нібито, мов, немов, як, буцім:*

“у нього очі, наче волошки в житі” (А.Головко); “Книги – морська глибина” (І.Франко); “ген неба край, як золото, мов золото-поколото – горить-тремтить ріка, як музика” (П.Тичина); “на березі білі берези напнуті, мов струни”; “весняний грім гуркотів, наче велетень сердився”;

• **формою орудного відмінка:**

“Через усе село в’ється гадюкою Раствавиця” (І. Нечуй-Левицький);

“Червонобоким яблуком доспілим скотився день” (М.Рильський);

“Горлиця ненароком промайне сіро-голубою стрічкою і щезне!” (І.Пільгук);

• **підрядним реченням:**

“Долиною повилась річечка, неначе хто кинув нову синю стрічку на зелену траву” (М.Коцюбинський);

• **через заперечення**, що характерне більше фольклорним творам:

*Летіла зозуля та й стала кувати.
Ой то ж не зозуля, то рідная мати (нар. пісня);
То не грім в степу гуркоче,
То не хмара світ закрила, –
То татар велика сила
Козаченьків обступила (нар. пісня “Морозенко”);
А творчість, друже, – не дівочі буси.*

То ж не маки червоненькі, То козаки молоденькі (“Ой на горі сніг”).

За допомогою епітета й порівняння уявлення про предмет уточнюються, але сам він у своїй основі залишається незмінним, а в складних тропях ознаки чи властивості одного предмета переносяться на інший. Пор.: *півонії були, мов червоний вогонь* (порівняння); *палали півонії червоним полум'ям* (метафора).

МЕТАФОРА – переносне вживання слова або виразу на основі аналогії, схожості чи контрасту. В основі метафори, як і порівняння, лежить зіставлення, але в порівнянні є два компоненти – те, що іменується, і те, з чим воно зіставляється, а метафора однокомпонентна, у ній порівняння приховане. Напр., *шовковий шум нив*.

* *Мушу випити келих до краю – полиновий мед самоти (Є. Маланюк).*

* *Померезжив вечір кучерявий льодяними ґратами вікно (М. Рильський).*

* *Арфами... обізвалися гаї... (П. Тичина).*

* *Думами... переповнилась блакить (П. Тичина).*

Розгорнута метафора будується на основі кількох асоціацій між предметами. Напр., *“Посіяли гайдамаки в Україні жито”*.

Навшпиньки підійшов вечір. Засвітив зорі, послав на травах тумани і, на вуста поклавши палець, ліг (П. Тичина).

Чорна земля під копитами/ Кістьми була засіяна,/ А кров'ю полита: Тугою зійшло це по Руській землі! (“Слово...”).

Розтікався він мислю по дереву, / Сірим вовком по землі, / сизим орлом під хмарами (“Слово...”).

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (уособлення) – особливий вид метафори, коли властивості людей або інших живих істот переносяться на неживі предмети. Напр.: *сонце весело сміялося з неба; земля дихала на повні груди; заклопотано шепотів про щось своє зелений гай, блакитні вії хата підійма.*

Дві хмароньки зустрілися удосвіта колись,

Зустрілися, спинилися, за рученьки взялись” (О. Олесь).

Цей ліс живий. У нього добрі очі. Шумлять вітри у нього в голові (Л. Костенко).